

TABERÎ'NİN CAMİU'L-BEYAN ADLI ESERİNDE BAZI FIKHÎ KONULAR

Hacı Önen *

Öz

Taberî, (ö.310/922) bir müfessir ve tarihçi olduğu gibi, aynı zamanda bir fakihdir. Taberî'nin tefsiri ağırlıklı olarak bir rivayet tefsiri olmasına rağmen, fikhî konuları da içerir. Onun tefsiri fikhî tefsir ekolüne girmese de, ayetlerden yola çıkarak fikhî hükümler ortaya koyan bir tefsirdir. O, tefsirinde zaman zaman ele aldığı fikhî konular hakkındaki görüşleri nakleder, daha sonra kendi tercihini ortaya koyar. Bazen de ele aldığı fikhî görüşleri eleştirip kendi düşüncelerini ifade eder. Bu makalede Taberî'nin fikhî konuları ele alma metodu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taberî, Tefsir, Fıkıh, Abdest, Hüküm

SOME FIQHI TOPICS IN TABERÎ'S BOOK: CAMI AL BEYAN

Abstract

As Tabarî is a historian and glossator, he is a canonist at the same time. Despite Tabarî's tafseer is a riwaya tafseer, it contains fiqhi (juridical) topics. His tafseer is not fiqhi tafseer, but in this tafseer sets out provisions based on verses. He sometime conveys opinions about topics that was handled, then he sets out his choise about this topics. Also he sometimes criticizes fikqi opinions, then refers to his opinion. The subject of study in the article is Tabarî's method about topic of the fiqh

Key Words: Tabarî, Tafseer, Fıqh, Ablution, Provision

GİRİŞ

Klasik dönem İslam düşünürleri ansiklopedik bir bilgi yapısına sahip oldukları için, birçok alanda malumat sahibiydi. Söz konusu İslam düşünürleri Arap diliyle ilgili bilimlerin yanında, fıkıh, hadis, tefsir vb. birçok alanda önemli bir bilgi birikimine sahipti. Şüphesiz Taberî de söz ettiğimiz klasik âlimlerden biridir.

Taberî, bir müfessir ve tarihçi olarak bilinmekle birlikte, aynı zamanda bir fakihdir. O, önceleri Şafî mezhebine müntesip iken, daha sonra müctehid makamına ulaşmış, yetkin bir âlim olmuştur. (Zuhaylî, 1999, 165)

Taberî'nin *Cami'l-Beyan* adlı tefsirinin ağırlıklı olarak bir rivayet tefsiri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu tefsirin rivayet boyutu dışında başka bazı

* Yrd. Doç. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hacionen@gmail.com

özellikleri de vardır. Sözgelimi bu tefsirde zaman zaman fıkıh ile ilgili ahkâm ayetleri ele alınmakta ve bu ayetlerin tefsiri, bu istikamette yapılmaktadır

Taberî'nin tefsiri, Kur'an'ın ibadât ve muamelât ile ilgili yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili ayetleri açıklayan ve bunlardan hüküm çıkaran fikhî tefsir (Cerrahoğlu, 1996, II, 42) ekolu içinde zikredilmese de onun tefsiri, fikhî hükümleri açıklayan ve hükümler ortaya koyan bir tefsirdir.

O, tefsirinde fikhî konuları ele alırken, konu hakkında mezhep imamlarının görüşlerini de nakleder. Bazen ele aldığı konu hakkındaki alimlerin farklı görüşlerini nakledip, eleştirir ve kendi düşüncelerini ortaya koyar. Bazen de naklettiği görüşler arasında tercihte bulunur.

A - TEFSİR - FIKİH MÜNASEBETİ

Fıkıh ilmi, fikhî delillerden çıkan hükümleri konu edinirken, tefsir ilmi, ayetlerin yorumlanmasını konu edinmektedir. Hükümler, yorumlar sonucu veya yorumlardan etkilenecek ortaya çıkar. Bu yönüyle tefsir ve fıkıh bir biriyle ilişkili ilimlerdir. Esasen İslamî ilimler genel olarak birbiriyle alakalı ilimlerdir.

Fıkıh, müctehidlerin, tafsilî şer'î delillerden istinbat ettiği şer'î-amelî hükümlerdir. Bir başka anlatımla, müctehitlerin, amelî meseleleri ilgilendiren delilleri tek tek inceleyip onlardan çıkardıkları hükümlerdir. (Şaban, 1996, 9)

Müctehidin tafsilî delillerden bu hükümleri çıkarması ise, mutlaka kendisine yol gösterecek belli başlı kurallara ve prensiplere uymasını gerektirir. Bundan dolayı onlar, hakkında ister özel nas bulunsun, ister bulunmasın, delillerin ihtiva ettiği hükümleri kavrayabilmek için uygulanan ve delillerden hüküm çıkarılması konusund yardımcı olan genel kuralları ortaya koymuşlardır. (Şaban, 1996, 27)

İslam bilginleri, bu arada delillerden hüküm çıkaracak kişi, yani müctehid ile ilgili kurallardan da söz etmiştir; içtihadı, içtihadın şartlarını ve hükümlerini, taklidi ve taklidin hükümlerini açıklamıştır. Bütün bu kurallara ve sözü edilen hususlarla ilgili incelemelere topluca usûlü'l-fikh adı verilmiştir. Şu halde fıkıh usulü şöyle tarif edilebilir: Müctehidin şer'î-amelî hükümleri tafsilî delillerden çıkarabilmesine yarayan kurallar bütünüdür. (Şaban, 1996, 10)

Tefsir ise, beşerin gücü nisbetinde Allahın muradına delalet etmesi açısından Kur'an'ın açıklanmasıdır. (Zerkanî, 1990, I, 334) Tefsir bu açıklama ve yorumlama faaliyetinde diğer disiplinlerden de istifade etmektedir. Şüphesiz tefsirin yararlandığı disiplinlerden biri fıkıhtır.

Tefsirlerde zaman zaman fikhî konulara ve delillere yer verilir. Bu yönüyle fikhî tefsir ekolu ortaya çıkmıştır. Fikhî tefsir, Kur'an'ın ibadât ve muamelât yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili ayetleri açıklayan ve bunlardan hüküm çıkaran tefsir koludur. (Cerrahoğlu, 1996, II, 42) Taberî'nin tefsiri ağırlıklı olarak bir rivayet tefsiri olmasına karşın, söz konusu tefsirde fikhî konular da ele alınır.

B - TABERÎ'NİN FIKİHTAKİ METODU

Şüphesiz fikhî konular ele alınırken, bu konuda belli bir usûl takip edilir. Fıkıhta delil olarak öncelik sırasına göre kitap, sünnet, icma' ve kıyas esas alınır. Taberî de tefsirinde fıkıh meselelerini belli bir metod çerçevesinde ele almıştır.

Allah, insanları boşuna yaratmamış, onlara mükellefiyetler yüklemiş, onların her bir fiiline vücut, hürmet, kerahet, sıhhat, fesad vb. şer'i hükümler bağlamış; bu hükümlerin kendilerinden çıkarılacağı deliller ortaya koymuştur. Ancak bu delillerden bazıları bilginlerin büyük çoğunluğuna göre hüccet sayılırken, bazıları hakkında bilginler ihtilaf etmişlerdir. Alimlerin üzerinde ittifak ettiği deliller kitap, sünnet, icma' ve kıyas'tır ki bu dört delilden birinin delalet ettiği her hüküm vâcibu'l-ittiba olup, bu hükme uymak gerekir. Ancak, bu delillerin hepsi, hükümlere delalette aynı derecede değildir. Öncelik sırasına göre yukarıdaki dörtlü sıralama geçerlidir. (Şaban, 1996, 45) İhtilaf konusu olan delilleri ise kimi bilginler hüküm için delil saymış, kimi bilginler ise delil saymamıştır. Bu deliller şunlardır: Mesâlih-i mürsele, istihsan, istishab, örf, şer'u men kablena ve kavli-i sahabe. (Şaban, 1996, 46)

Taberî, bu sayılan delillerden öncelikle kitabı kullanmıştır. Kur'an'ın tefsir kaynakları arasında ilk sırayı, yine Kur'an'ın kendisi yer alır. Çünkü Kur'an'da mücmel konular bir başka yerde tefsir edilmiştir. Yine Kur'an'da bir yerde kısaca ifade edilen konular, bir başka teferruatlı bir şekilde açıklanmıştır. (Suyutî, el-İtkan, II, 1197)

"Bir âyetin başka bir âyetle te'vili daha evladır." (Taberî, I, 165) şeklinde konuyu açıklayan Taberî, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etme yöntemini kullanmıştır. Sözelimi Taberî, "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ile; gazaba uğrayanlarınkine değil." (Fatiha, 1/7) mealindeki âyeti tefsir ederken nimet verilenlerin, melekler, nebîler, sıddıklar, şehitler ve salihler olduğunu belirtir. Taberî, bunun şu âyete benzediğini ifade eder: (Taberî, I, 87) "Eğer kendilerine verilen öğüdü tutsalardı, haklarında hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu. O zaman kendilerine elbette katımızdan büyük bir mükafat verirdik. Onları elbette doğru yola iletdik. Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği Peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler, bunlar ne güzel arkadaşlardır." (Nisa, 4/66-69)

Taberî, bazen bir âyeti tefsir ederken, açıklayıcı bir başka âyetten yararlanır. Sözelimi Bakara sûresinin 187. âyetinin "Onlar, size örtüdür, siz de onlara örtünüz." kısmını tefsir ederken şu âyete gönderme yapmaktadır: "Allah sizi tek bir nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir." (Araf, 7/189) Eşlerden her biri diğerine örtüdür, yani biri diğerinde sükûnet bulur. (Taberî, II, 166)

Taberî'nin kullandığı delillerden biri sünnettir. Taberî, "Faiz yiyenler (kabrilerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların 'Alım-satım tıpkı faiz gibidir.' demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, iste onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar." (Bakara, 2/275) mealindeki ayeti tefsir ederken, İbn Abbas'tan bir rivayet nakleder: "Bu kişinin kabirde dirilmesi esnasında olur." (Taberî, III,122)

Taberî'nin kullandığı delillerden biri icma'dır. Usûl âlimlerinin klasik anlayışına göre icma', "Hz. Muhammed (sav) ümmetinden olan müçtehitlerin, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki herhangi bir devirde, şer'i bir hüküm hakkında

ittifak etmeleridir.” (Şevkanî, 2007, 267) Taberî, Bakara sûresi 230. ayette geçen " حَتَّى تَكْحَ زَوْجًا " ifadesinin hem nikanlanmak hem de cima' anlamlarına geldiğini belirtir. Daha sonra, ayette cima' lafzının olmadığını, ancak icma-i ümmet ile bu mananın sabit olduğunu ifade eder. (Taberî, II: 570)

Taberî'nin kullandığı diğer delil ise kıyastır. Kıyas, kitap, sünnet veya icma'da hükmü bulunmayan meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir. (Şaban, 1996, 126) Kıyası Taberî şöyle tanımlar: Üzerinde ihtilaf edilen bir meselenin, üzerinde icma' olan bir meseleye benzetilerek hükme varılmasıdır. (Taberî, VI, 149) Yani Taberî üzerinde ittifak olmayan bir şeyin asıl olarak kabul edilip, kendisine kıyas yapılamayacağı kanaatindedir. (Bayar, 2008, 111) Sözelimi Maide sûresi 6. ayette geçen, "Yüzünüzü yıkayın." ifadesi ile ilgili Taberî, iki farklı görüşü nakletmektedir:

a. Bir kısım alimlere göre yüzden maksat, kişinin yüz tarafında görünen deri kısmıdır. Buna göre yüzün boyu, baştaki saçların bitiminden itibaren çenenin altına kadardır. Eni ise, iki kulak arasındadır. (Taberî, VI, 139)

b. Yüz, boy olarak başın tüy bitiminden itibaren çenenin altına kadar, en olarak da iki kulağın arasında görünen ve görünmeyen kısımdır. Buna göre abdest alırken sakalın dibini yıkamak, kulakların, ağzın, burnun ve kulakların içini yıkamak gerekir. (Taberî, V, 144)

Taberî bu görüşlerden birincisini tercih etmektedir. Çünkü âlimler iki gözü yüzden sayarlar, ancak onlara göre göz kapaklarının yıkanması gerekli olmakla beraber, kapakların içine su ulaştırmak gerekli değildir. Bu konuda âlimler icma' etmişlerdir. (Taberî, VI, 139-149)

C - TABERİ TEFSİRİNDE FIKHİ HÜKÜMLER

Taberî, şerî hükümlerde yetkin bir âlim ve istinbatta mutlak müctehidtir. (Zuhaylî, 1999, 143) Bilindiği gibi Taberî Şafîî bir âlimdir. Taberî şafîî mezhebi içinde müctehid olduğu için, müstakil olmayan mutlak müctehid makamına ulaşmıştır.

Şafîî mezhebinde bir müctehid icthad ettiğinde, mezhebin kaide ve üsulüne muvafık yeni görüşler ortaya koyduğunda veya furu'da ihtilaf ettiğinde, şafîîlerin indinde, ashab veya sahibu'l-vech fi'l-mezheb olarak isimlendirilir. Şafîî mezhebinde Taberî de bu şekilde anılmıştır. (Zuhaylî, 1999, 158-165)

Taberî'nin Şafîî mezhebinde kalıp kalmadığı konusunda iki görüş ifade edilmiştir:

a. O, şafîî mezhebinden çıkmamış ayrı bir mezheb kurmamıştır.

b. Şafîî mezhebinden çıkmış, kendi mezhebini kurmuştur. Bu ikinci görüşe göre, o müstakil mutlak müctehid mertebesine ulaşmıştır. Buna göre Taberî, icthadta müstakil kaidelere ve muayyen üsüle dayanmıştır. (Zuhaylî, 1999, 158-165)

Taberî, tefsirinde zaman zaman fıkıh konuları ele alır ve bazı fikhî görüşleri eleştirip kendi düşüncelerini ortaya koyar. Bazen de ele aldığı konu hakkındaki görüşleri nakledip tercihte bulunur. O, zaman zaman mezhep imamlarının da konu

hakkındaki görüşlerini nakleder, sonra da kendi tercih ve görüşlerini ifade eder. Bu kısımda Taberî'nin ele aldığı bazı fikhî konular ele alınacaktır.

a - Abdest Meselesi

Taberî'nin tefsirinde ele aldığı fikhî konulardan biri abdest konusudur. Taberî, "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve –başınızı mesh edip- her iki topuğa kadar da ayağınızı yıkayın." (Maide, 5/6) mealindeki âyeti tefsir ederken abdest konusunu teferruatlı bir şekilde ele almaktadır.

Taberî, öncelikle abdestle ilgili bu ayetin, "Namaza kalkacağınız zaman." kısmını açıklamaya başlar. O, bu konuyla ilgili şu soruları sorar: "Namaza her kalkışta mı yoksa bazı hallerde namaza kalkarken mi abdest alınmalıdır?"

Taberî, bu konuyu ele alırken ilk olarak namaza hangi halde kalkıldığında abdest almanın gerekli olduğu konusu ele alır ve bu konudaki farklı görüşleri nakleder. Daha sonra bu görüşler arasında tercihte bulunur. Bu konudaki farklı görüşler şunlardır:

a. Ayette kastedilen hal, kişinin namaza kalktığında abdestsiz olmasıdır. İbn Abbas şöyle demiştir: "Abdestsiz kişinin abdest alması gerekir."

b. Uykudan kalkınca abdest almak gerekir. Zeyd b. Elsem, bu âyete göre uykudan sonra namaza kalkınca abdest almak gerekir.

c. Kişi namaza her kalkışta abdest almalıdır. Enes, Ömer b. Hattab'ın bir abdest aldığı ve Hz. Ömer'in şöyle dediğini nakleder: "Bu, abdesti bozulmayan kişinin abdestidir."

d. Bu âyetle Allah, Peygamber'e ve mü'minlere her namaz için abdest almalarını emretmektedir. Sonra Allah bunu nesh edip, bu yükü hafifletmiştir.

Ona göre bu konudaki en doğru görüş, namaza her kalkışta abdest almaktır. Ancak Allah'ın bu konudaki emri, abdestsiz olanlar için farziyet anlamı taşırken, abdestli olanlar için mendubiyet anlamı taşır. Nitekim Resûlullah, Mekke'nin fethinden önce her namaz için abdest alırken, daha sonra namazlarını bir abdestle kılmıştır. Böylece Hz. Peygamber her namaz için abdest almanın mendub olduğunu, farz olmadığını öğretmiştir. (Taberî, try., VI:133-138)

Yukarıdaki abdest âyetinde ellerin dirseklere kadar yıkanması emredilmektedir. Taberî, "Acaba dirsekler, elin yıkanması vacip kısmından mıdır?" sorusunu sorarak, konuyu tartışır. Daha sonra o, kendi görüşünü delili ile ortaya koyar.

Enes b. Malik'e, "Abdestte dirseklerin yıkanması konusunda ne düşünüyorsun." diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: Emredilen, yıkamanın dirseklere ulaşmasıdır. İmam Şafî'ye göre, dirseklerin yıkanması gerekir.

Züfer b. Züheyl'e göre ise, elin dirseklere kadar yıkanmasını Allah vacip kılmıştır. Dirsekler Allah'ın yıkanmasını vacip kıldığı elin son kısmıdır. Bu son kısım tarife dahil değildir.

Taberî'ye göre, ellerin dirseklere kadar yıkanması farzdır. Biri bunu terk ederse namazı caiz olmaz. Dirsekler ve ötesinin yıkanması ise şu hadisle

menduptur: "Ümmetimin ayakları ve alınları abdestin izinden dolayı parlak olacaktır. Kim alnındaki beyazlığı artırmak istiyorsa, bunu yapsın." Biri dirseklerin ve ötesinin yıkanmasını terk ederse namazı ifsâd olmaz. *Îlâ* edatı ile sınırlandırılmış olan sonuç, Arap kelimasında tarife girebilir de girmeyebilir de. Kelam ihtimalli olduğuna göre, sonucun tarife dahil olduğunu söylemek caiz olmaz. Sonuç olarak dirsekler yıkanması vacip olan kısma girmez. (Taberî, try., VI: 149-150)

Taberî, abdestte dirseklerin yıkanmasının vacip olmadığını söylese de Hanefî mezhebine göre dirseklerin yıkanması farzdır. Züfer'e göre ise dirsekler yıkanması farz değildir, ona göre *ilâ* edatı *ğaye* içindir, yani bu edet -e kadar anlamına gelmektedir. (Mevsilî, 1996, 7)

Taberî, söz konusu âyetin "Başınızı mesh edin." kısmını "Namaza kalktığınızda su ile başınızın görünen bir kısmını meshedin." şeklinde tefsir eder. Ebu Hanife, Yusuf ve Muhâmed'e göre, mesh edilen kısmın üç parmakdan az olması caiz değildir. Taberî'ye göre, bu âyet mesh konusunda sınır belirlememiştir. Böyle olunca abdest alan kişi mesh denebilecek kadar başını mesh etmişse, bu farzı yerine getirmiş olur. (Taberî, try., VI,151-152)

Taberî, Maide sûresi 6. ayette geçen, "Yüzünüzü yıkayın." ifadesi ile ilgili görüşleri nakledip, konu hakkında kendi görüşlerini ifade etmektedir. Taberî, konu hakkındaki farklı görüşleri şöyle nakletmektedir:

a. Bir kısım alimlere göre yüzden maksat, kişinin yüz tarafında görünen deri kısmıdır. Buna göre yüzün boyu, baştaki saçların bitiminden itibaren çenenin altına kadardır. Eni ise, iki kulak arasındadır. Bu itibarla kulaklar, ağzın, burnun ve gözün içi, yüz sayılmaz. Bunların yıkanması gerekmez. Çenenin ve yanakların sakalla kaplı bölümlerin üzerinden suyu akıtmak yeterlidir. (Taberî, VI, 139)

b. Yüz, boy olarak başın tüy bitiminden itibaren çenenin altına kadar, en olarak da iki kulağın arasında görünen ve görünmeyen kısımdır. Buna göre abdest alırken sakalın dibini yıkamak, kulakların, ağzın, burnun ve kulakların içini yıkamak gerekir. Bunlar terk edilirse o abdestle namaz kılınmaz. (Taberî, V: 144)

Taberî bu görüşlerden birincisini tercih etmektedir. Çünkü âlimler iki gözü yüzden sayarlar, ancak onlara göre göz kapaklarının yıkanması gerekli olmakla beraber, kapakların içine su ulaştırmak gerekli değildir. Bu konuda âlimler icma' etmişlerdir. Onların böyle bir görüş birliğine varmaları Resûlullah'ın, ümmetine öğretmesiyledir. İnsanın abdest azalarının herhangi birine su ulaştırılması zorluğa sebep olarsa onlar da gözlerin içine kıyaslanarak gözlerin hükmünü alır. Ağzın içi, burnun içi, sakal ve bıyıkların dibine su ulaştırmanın zorluğu, göz kapaklarının içine su ulaştırmak gibidir. Bu itibarla onlara da su ulaştırmak gerekli değildir. Sahabi ve tabiinden sakal ve bıyığın dibine su ulaştırılanlar, ağız ve burnun içini yıkayanlar olmuştur. Ancak onlar, yapılıp yapılmaması hususunda serbest bırakılan iki hususun zorlu tarafını seçmiştir. (Taberî, VI, 139-149)

Taberî'nin fikhî görüşleri, onun kırâat tercihlerinden etkilenmiştir. Taberî, bu âyetin "Ayaklarınızı topuklarla birlikte yıkayın." kısmını tefsir ederken bu yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Taberî bu âyette geçen ve erculekum ila'l-ka'beyn ifadesinin kırâatında ihtilaf olduğunu belirtir. Hicaz kûrrasının geneli bu âyeti mensub okumuştur. Bu kırâata göre bu âyetin te'vili şöyle olur: Namaza kalktığınızda, yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Başınızı mesh edin. Bu durumda âyette geçen ercule, eydiye kelimesine atfedilmiş olur. Bu kurrâlar âyeti bu şekilde te'vil etmişlerdir, çünkü Allah kullarına ayaklarını yıkamasını emretmektedir, meshi emretmemektedir. Hz. Ali, (r.a.) Hz. Ömer, (r.a.) İkrime ve Mücahid bu görüştedirler. (Taberî, try., VI, 152-158)

Bir kısım Hicaz ve Irak kurrâları ise, ercul kelimesini mecrur okumuştur. Âyeti bu şekilde okuyan kurrâlar âyeti şu şekilde te'vil etmişleridir: Allah kullarına abdestte ayaklarını mesh etmelerini emretmektedir, yıkamayı emretmemektedir. Bunlar ercul kelimesini re's'e atfetmişlerdir. Taberî bu görüşle ilgili İbn Abbas ve Enes gibi sahabelerden rivâyetler nakletmektedir. (Taberî, try., VI, 152-158)

Taberî, bu konudaki farklı görüşleri naklettikten sonra kendi görüş ve tercihini delilleriyle ortaya koymaktadır: "Bize göre bu konuda doğru olan görüş şudur: Allah teyemmümde yüzün tamamını mesh etmeyi emrettiği gibi abdest alırken iki ayağın tamamını su ile mesh edilmesini emretmektedir. Abdest alan kimse ayağının tamamını yıkadığı takdirde kendisine yıkayan-mesheden denir. Çünkü iki ayağı yıkamak, onların üzerine su akıtmak veya onları suya sokmakla gerçekleşir. Mesh etmek ise elleri veya ellerin yerine geçen şeyi, ayakların üstüne sürmektir. Dolayısıyla biri ayaklarına bu iki şeyi yaparsa ona yıkayan-mesheden denir." (Taberî, try., VI, 158)

Bu konudaki ihtilaf şundan kaynaklanmaktadır: Ayakları yıkamanın farz olduğunu söyleyenler, mesh ile ilgili haberleri inkar yolunu seçmişlerdir. Âyeti mecrur okuyanlar ise, ayakların mesh edilmesinin farz olduğunu söylemişlerdir. (Taberî, try., VI, 158)

Taberî'ye göre, âyetteki mesh kelimesi umumî ve hususî olmak üzere iki anlam taşımaktadır. Bu kelime, hususî anlamıyla ayakların bir kısmını, umumî anlamıyla ayakların tümünü mesh etmeyi içerir. Taberî'ye göre, âyette kast edilen asıl anlam, ayakların tümünün su ile mesh edilmesidir. Bu açıdan ayaklarını elleri ile mesh etmeksizin (ovalamaksızın) sadece onlara su dökmek veya onları suya koyup çıkarmak yeterli değildir. (Taberî, try., VI, 158)

Müfessirimiz, bu âyetin umumî ve hususî iki anlamı olduğunu ifade ettikten sonra sözlerine şöyle devam eder: Allah'ın muradı umumî manada ayakların mesh edilmesidir. Burada kast edilen umumî mana yıkama ile birlikte meshtir. Bundan da anlaşılmaktadır ki hem nasb hem cerr kırâatı caizdir. Çünkü ilk durumda ayaklar su ile mesh edilerek yıkanır. (Taberî, try., VI, 158)

Taberî iki kırâatında doğruluğunu ve iki kırâatın ifade ettiği anlamı şöyle açıklar: "Mansub okuyuş doğrudur, çünkü bunda ayakların tümünün üzerine su dökme anlamı vardır. Mecrur okuyuşta doğrudur, çünkü bunda da ellerle ayakları mesh etme anlamı vardır." (Taberî, try., VI, 158)

O, iki kırâatında doğru olduğunu söylemesi, sadece yıkama veya sadece mesh etmeye müsaade etmesi anlamına gelmemektedir. O, "Mansub okuyuş doğrudur, çünkü bunda ayakların tümünün üzerine su dökme anlamı vardır. Mecrur okuyuşta doğrudur, çünkü bunda da ellerle ayakları meshetme anlamı vardır"

diyerek her iki kıratın hükmünü birleştirmiştir. Bir bakıma ayakların üzerine az bir su dökerek ovalanmasının gerekliliği üzerinde durmuş, yani ayakları meshe benzer bir şekilde hafifçe yıkamayı savunmuştur. (Okçu, 2003, 231)

Sonuç olarak diyebiliriz ki Taberî'nin mezhebine göre, ayakların su ile mesh edilerek yıkanması farzdır. (Taberî, try., VI, 159) Taberî'nin meshten kast ettiği ayakların yıkanırken ovulmasıdır. O halde ona göre ayakları ovmadan sadece onlara su dökmek abdest için yeterli değildir. Ayakları ovmak da yıkamanın bir şartıdır.

Taberî her ne kadar bu âyette iki kırâatın da doğru olduğunu kabul etse de o, mecrur kırâatı tercih etmektedir. (Taberî, try., VI, 158) Taberî'nin mesh konusunda ısrarcı olmasının bir sebebi de bu kırâat tercihi olsa gerek.

b - Orta Namazın Tespiti

Taberî'nin ele aldığı fikhî konulardan biri de orta namazının tespiti meselesidir. Taberî, "Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın." (Bakara, 2/238) mealindeki ayeti tefsir ederken orta namazın hangisi olduğu konusundaki ihtilafları nakleder. Daha sonra bu görüşlerden birini tercih edip, delillerini zikreder.

Taberî, orta namaz ile ilgili tevîl ehlinin görüşlerini şöyle sıralamaktadır:

- a. Orta namaz, ikinci namazdır.
- b. Orta namaz, öğle namazıdır.
- c. Orta namazdan maksat, akşam namazıdır.
- d. Orta namazdan maksat, sabah namazıdır.
- e. Orta namaz, beş vakit namaz içinde her hangi bir vakittir. Bu vaktin hangi vakit olduğu bilemeyiz. (Taberî, try., II, 664-678)

Taberî, bu görüşlerden birincisini tercih eder. O, söz konusu namazın ikinci namazı olduğuna dair birbirini destekleyen çokça haberler bulunduğunu ifade eder. (Taberî, try., II, 678)

O, ikinci namazına önem verilmesinin sebebini şöyle açıklar: Diğer vakitler arasında, özellikle ikinci namazına devam edilmesi emredilmiştir. Çünkü akşam, yatsı ve sabah namazları insanların genelde çalışmadıkları ve istirahat ettiği vakitlerdir. Bundan dolayı bu vakitlerdeki namazları kılmak zor olmaz. Öğle namazı da sıcağın yoğun olduğu bir vakit olduğundan, insanların istirahat vaktine denk gelir. Namazın bu vakitte kılınması onlar için zor değildir. İkinci namazı ise, insanların çalışmalarının yoğun olduğu bir zamana rastlar. Bu bakımdan onu ihmal edilme tehlikesi vardır. Bundan dolayı Allah namazlara devam edilmesini emrederken, özellikle de ikinci namazına da devam etmelerini emretmektedir. (Taberî, try., II, 678)

Taberî, bu namaza orta namaz denmesinin sebebini de açıklar. İkinci namazından önce iki, sonrasında ise iki namaz kılındığı için, ikinci namazına orta namaz denilmiştir. (Taberî, try., II, 678)

c - Ehl-i Kitabın Kestikleri

Taberî, bazen önceleri mensup olduğu Şafî mezhebine muhalif görüşler ortaya koyar, bu durumda imam Şafî'nin bazı görüşlerini eleştirir. Taberî, "Bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldır." (Maide, 5/5) mealindeki âyette bahsedilen kendilerine kitap verilenlerin kimler olduğu konusunda ihtilaf olduğunu belirtir.

a. İkrime gibi bazı müfessirlere göre, bu âyette kastedilenler, kendilerine Tevrat ve İncil verilen veya bunların dinine giren kimselerin kestikleridir. (Taberî, try., VI, 121)

b. Muhâmmed b. İdris eş-Şafî'ye göre, bu âyette kast edilenler, kendilerine Tevrat ve İncil gönderilen İsrailoğullarıdır. İsrailoğullarının dinine girenler ise bu âyetin kapsamına girmez. Onların kestikleri hayvanların etini yemek caiz değil, çünkü müslümanlardan önce onlara kitap verilmemişti. Bu görüşte olanlar Hz. Ali'den nakledilen şu rivâyeti delil sayarlar: "Beni Tağleb Hıristiyanlarının kestiklerini yemeyin. Çünkü onlar, içki içmek dışında Hıristiyanlığın herhangi bir şeyine uymuyorlar." (Taberî, try., VI, 122)

Taberî'ye göre, Hz. Ali'den nakledilen bu haber, Beni Tağleb Hıristiyanlarının kestiklerini yasaklamaktadır. Çünkü onlar, Hıristiyanlık üzere bir kavim değildiler. Onlar içki dışında Hıristiyanlığın helal kıldığı veya haram kıldığı şeylere uymuyordular. Hz. Ali bundan dolayı onların kestiklerini yasaklamıştır, yoksa onlar İsrailoğullarından olmadıkları için yasaklamamıştır. O halde Hıristiyan ve Yahudilerin kestikleri hayvanların helal olduğuna dair icma vardır. Şafî'nin bu konudaki görüşü ve onun bu âyete dair yaptığı te'vil hatalıdır. (Taberî, try., VI, 123)

d - Hırsızlık ve Cezası

Taberî'nin ele aldığı fikhî konulardan biri de hırsızlığın sınırları ve hırsızlık sonucu uygulanan had cezasıdır. O, bu konuyu "Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Maide, 5/38) mealindeki âyeti tefsir ederken ele almaktadır.

Taberî bu âyette "Allah'ın kast ettiği sârik (hırsız) konusunda" ihtilaf edildiğini ifade eder.

Malik b. Enes'e göre, âyette kast edilen hırsız üç dirhem veya daha fazlasını çalan kişidir. Bu görüşte olanlar, "Resûlullah değeri üç dirhem olan bir kalkan için kesti." hadisini delil sayarlar.

Ebu Hanife'ye göre hırsız on veya daha fazla dirhem çalan kişidir.

Evzaî'ye göre, dinarın dörtte birini veya o değerde olan bir şeyi çalana hırsız denir. Bu görüşte olanlar, "Kesme dinarın dörtte birinde veya daha fazlasında vardır." hadisini delil sayarlar. Bir diğer görüşe göre hırsız, az veya çok çalan kişidir. Bu görüşte olanlar İbn Abbas'ın "Bu âyet umum üzeredir." görüşüne dayanırlar. (Taberî, try., VI, 275)

Taberî'ye göre, bu âyet husus ifade etmektedir. Bu âyette kast edilen hırsız, dinarın dörtte birini veya o değerde olan bir şeyi ve bundan fazlasını çalan kişidir.

Taberî, "Kesme, dinarın dörtte birinde veya daha fazlasında vardır." hadisini delil kabul eder. (Taberî, try., VI, 275)

Taberî'nin ele aldığı konulardan biri de İslam ümmetinden önce kendilerine oruç farz kılınan ümmetlerin hangileri olduğudur. Taberî, konu hakkındaki görüşleri nakledip, bu görüşler arasında bir tercihte bulunur. O, "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz." (Bakara, 2/183, 184) mealindeki ayette kast edilen önceki ümmetlerin hangileri olduğu konusundaki görüşleri nakleder:

- a. Bu ifadelerin muhatabı Hıristiyanlardır.
- b. Bunlar, ehl-i kitaptır.
- c. Bu ayette kast edilenler, bütün insanlardır. (Taberî, try., II, 155)

Taberî, konu hakkındaki görüşünü şöyle ifade eder: "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı." mealindeki ayette kast edilenler, ehl-i kitaptır. Sayılı günlerden maksat ise ramazan ayıdır. (Taberî, try., II, 156)

Hız. İbrahim, insanlara imam kılındığı için sonra gelenler, ona uymak zorundadır. Hız. İbrahim'in dini ise Hanif dinidir. Bizim Peygamberimize, önceki Peygamberler'e emredilen oruç emredilmiştir. (Taberî, try., II, 156)

SONUÇ

Taberî'nin tefsiri ağırlıklı olarak bir rivayet tefsiri olsa da, bu tefsirde zaman zaman fikhî konular da ele alınmıştır. Onun tefsiri fikhî tefsir ekolüne girmese de, ayetlerden yola çıkarak fikhî hükümler ortaya koyan bir tefsirdir.

Fıkıh ilmi, fikhî delillerden çıkan hükümleri konu edinir, hükümler ise yorumlar sonucu veya yorumlardan etkilenerek ortaya çıkar. Bu yönüyle tefsir ve fıkıh ilimleri birbiriyle ilişkili ilimlerdir. Tefsirlerde zaman zaman fikhî konulara ve delillere yer verildiği için, fikhî tefsir ekolü ortaya çıkmıştır. Fikhî tefsir, Kur'an'ın ibadât ve muamelât yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili ayetleri açıklayan ve bunlardan hüküm çıkaran tefsir koludur.

Fıkıh ilmi, bazı delillerden yola çıkarak hüküm ortaya koyar. Alimlerin üzerinde ittifak ettiği deliller kitap, sünnet, icma' ve kıyas'tır ki bu dört delilden birinin delalet ettiği her hüküm vâcibu'l-ittiba olup, bu hükme uymak gerekir. Taberî de fikhî konuları ele alırken sırasıyla kitap, sünnet, icma' ve kıyası delil olarak kullanır.

Taberî, tefsirinde bazen ayetlerden yola çıkarak fikhî hükümler ortaya koyar. O, tefsirinde zaman zaman ele aldığı fikhî konular hakkındaki görüşleri nakleder, daha sonra kendi tercihini ortaya koyar. Bazen de ele aldığı fikhî görüşleri eleştirip kendi düşüncelerini ortaya koyar.

Taberî, fikhî konuları ele alırken zaman zaman konuya dair görüşleri nakleder. Bunu yaparken mezhep imamlarının da görüşlerini nakleder. Daha sonra konu hakkında kendi görüşünü ifade eder. Bazen de farklı görüşleri eleştirip kendi tercihini ortaya koyar.

Taberî bazen problemleri ele alıp kendi mezhebine uygun çözümler ortaya koymuştur. Abdestte ayakların yıkanması veya mesh edilmesi konusunu ele alırken vardığı kendine özgü sonuç bunun örneklerindedir.

KAYNAKÇA

el-Amidî, Seyduddin, *el-İhkam fi Usul'l-Ahkam*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2005

Aydın, Atik, Taberî'nin Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi, Ankara Okulu Yay., Ankara 2005

Albayrak, Halis, Taberî ve Kırâat, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları", IV (İsav), Ensar Yay., İstanbul 2002

Bayar, Fatih, *Taberî'nin Tefsir Metodolojisi*, basılmamış doktora tezi, Bursa 2008

Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Tarihi, Fecr Yay., Ankara 1996

___Tefsir Usulü, t.d.v.y., Ankara 1995

Draz, Abdullah, Kur'an'a Giriş, Otto Yay. Ankara 2010

el-Esed, Ömer, "et-Taberî el-Müfessir", el-Munazzametu'l-İslamiyyeti, Daru't-Takrib, Kahire 1989

el-Kurtubî, Ahmed b. Ebi Bekr, El-Camiu'l-Ahkam'il-Kur'an, Muessesetu'r-Risale, Dimeşk, 2013

İbn manzur, Lisani'l Arab, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, b.t.y

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, El-İhtiyar Li Ta'lili'l-Muhtar, Çağrı Yay., İstanbul, 1996

Okçu, Abdulmecid, Taberî Tefsirinde abdest Ayetinin yorumu ve Taberînin Konuyla ilgili Görüşleri Üzerine Bazı Mulahazalar, Ekev Akademi Der. S.19, 2003

es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, *el-İtkan fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Daru İbn Kesir, 2006, Beyrut

Eş-Şafî, Muhammed b. İdris, *er-Risale*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, b.t.y.

Şaban, Zekiyüddin, Usulu'l-Fıkhî'l-İslamî, el-Mektebetu'l-Hanifiyye, b.y.y., b.t.y., s.9,10, İslam Hukuk İlminin Esasları, Çev. İbrahim Kafî Dönmez, t.d.v.y., Ankara, 1996

Taberî, Muhammed b. İbn Cerir, Camiu'l-Beyan A'n Te'vili Ayi'l-Kur'an, Daru'l-İhya, Beyrut, try.

Ez-Zuhaylî, Muhammed, el-İmamu't-Taberî, Daru'l-Kalem, Dimeşk 1999

ez-Zehabî, Muhammed Huseyn, et-Tefsir ve'l-Mufessirun, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1976, b.y.y.

ez-Zerkanî, Muhammed Abdulaziz, Menahilu'l-İrfan fi 'Ulum'l-Kur'an, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1990

Taberî'nin Camiu'l-Beyan Adlı Eserinde Bazı Fikhî Konular

ez-Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah, El-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an, Beyrut
1988

ez-Zuhaylî, Muhammed, el-İmamatü't-Taberi, Daru'Kalem, Dımeşk 1999

dübed